

Лекція 2_4. Основні положення теорії воєнної безпеки України.

Навчальні питання:

1. Основні категорії (поняття) теорії воєнної безпеки.
2. Основні концепції та принципи забезпечення воєнної безпеки України.

Література:

1. Конституція України.
2. Закон України “Про національну безпеку України”.
3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020.
4. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25. 03.2021 № 121/2021.
5. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави (підручник). – К.: НУОУ, 2015. – 620 с.
6. Основи воєнної безпеки держави (підручник). – К.: НУОУ, – 2021, – 204 с.
7. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за ред. В. П. Горбуліна. – Харків: Фоліо, 2017. – 496 с.
8. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія / Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. – Львів : Сполом, 2020. – 418 с.
9. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління: монографія / Саганюк Ф.В., Фролов В.С., Павленко В.І. та ін.; за ред. д.військ.н., проф. І.С. Руснака. К.: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. 230 с.

ВСТУП

Незважаючи на прагнення світової спільноти до спільного забезпечення стратегічної стабільності, запровадження обмежуючих режимів на використання стратегічної зброї і формування багатопольярної структури міждержавного співробітництва на регіональному рівні, світова політика залишається сферою неприхованого панування «кулачного права». «Кулачне право» як інструмент міжнародних відносин використовується нині при розв’язуванні існуючих політичних, економічних, територіальних, етнічних протиріч не тільки на Близькому Сході, а і на територіях колишніх республік Радянського Союзу – Молдові, Грузії, Україні. В цих умовах активізуються сепаратистські рухи, розповсюджується зброя, наркотики, тероризм, збільшуються неконтрольовані потоки біженців, змінюються кордони.

Все це є тривожними чинниками і симптомами нестабільності, що призводить до виникнення і поширення воєнних конфліктів і перенесення їх на території інших країн.

Безумовно, ці події ускладнюють проблеми безпеки на глобальному, регіональному та субрегіональному рівнях, незважаючи на значні корективи у світових концептуальних підходах щодо недопущення воєнних конфліктів. За цих умов виникає необхідність пошуку для кожної країни доцільних заходів

забезпечення необхідного рівня своєї воєнної безпеки і втілення їх у життя.

Воєнна безпека держави — складова національної безпеки, яка визначає стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави від посягань із застосуванням воєнної сили.

Сучасне визначення українського законодавства надає більш розширене трактування терміна: «воєнна безпека — захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» .

Воєнна безпека, як соціально-політичне явище, покликана протистояти воєнній небезпеці, тому в системі національної безпеки і оборони визначається також як оборона держави.

Головною метою забезпечення воєнної безпеки є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці держави у воєнній сфері та створення сприятливих умов для гарантованого захисту її національних інтересів. В міжнародній практиці воєнна безпека передбачає право суверенної держави на самооборону і/або стримування воєнної агресії, допускає можливість застосування державою воєнної сили для захисту власного суверенітету і територіальної цілісності.

1. Основні категорії (поняття) теорії воєнної безпеки.

Після проголошення Україною у 1991 році незалежності перед нею теж постали невідкладні завдання щодо розроблення власної внутрішньої та зовнішньої політики.

Безумовно, однією з важливих у цьому плані була і особливо залишається нині проблема вироблення і реалізації виваженої воєнної політики. Вона має враховувати геополітичну ситуацію, що складається в Центральній Європі, агресивні дії РФ і базуватися на реальних економічних можливостях України, відповідати вимогам збереження її суверенітету й територіальної цілісності, враховувати не лише свої національні інтереси, а й інтереси сусідніх держав, їх воєнний потенціал, можливість мирного розвитку.

Можна вважати, що воєнна політика розробляється, головним чином, для формування воєнної сил, регулювання її складу та рівня з метою стримування військового насильства, запобігання збройних зіткнень і ефективної реалізації національних інтересів у геополітичному просторі.

Сучасний внутрішній і міжнародний розвиток висуває нові проблеми, вимагає розроблення нових моделей воєнно-політичних відносин як на регіональному рівні, так і на світовій арені, націлює воєнну політику на активну протидію агресивним, екстремістським силам, на недопущення воєнних конфліктів, зміцнення стабільності у регіоні та світі.

За цих умов для кожної країни стратегічно важливим завданням є забезпечення своєї воєнної безпеки як складової національної безпеки.

Воєнна безпека - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих

національних інтересів від воєнних загроз. (Закон України “Про національну безпеку України”).

Але у сфері воєнної безпеки існує ще багато загроз національним інтересам, які негативно впливають на процес їх реалізації. Тому воєнну безпеку доцільно розглядати як *реалізованість життєво важливих національних інтересів держави у воєнній сфері для забезпечення гарантій захисту країни від воєнних загроз і збройної агресії та інших посягань із застосуванням воєнної сили.*

З визначення випливає, що головною метою забезпечення воєнної безпеки України є відвертання воєнних конфліктів. А рівень воєнної безпеки в цьому випадку виступає критерієм ефективності реалізації воєнної політики держави.

Таким чином, можна вважати, що забезпечення воєнної безпеки України неможливе без підтримання такого стану обороноздатності країни, за яким забезпечується недопущення воєнних конфліктів і відсіч можливій збройній агресії. Хоча при цьому суттєво значення має і підвищення ступеня як глобальної, так і регіональної стабільності.

Враховуючи те, що воєнна безпека є складовою національної безпеки, можна вважати, що **об’єктами** воєнної безпеки є:

- людина – її конституційні права і свободи;
- сектор безпеки і оборони – його забезпеченість і боєздатність;
- суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, навколишнє природне середовище;
- державна – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність.

Суб’єктами забезпечення воєнної безпеки є:

- Верховна Рада України;
- Президент України – Верховний Головнокомандувач ЗС України;
- Рада національної безпеки та оборони України;
- Кабінет Міністрів України;
- Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади;
- Національний банк України, інші державні органи;
- місцеві органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування;
- громадяни України, об’єднання громадян.

Основними принципами забезпечення воєнної безпеки є:

- пріоритет прав і свобод людини;
- верховенство права;
- мирне співіснування з іншими країнами і співробітництво в політичній, економічній і воєнній сферах на субрегіональному, регіональному і глобальному рівнях;
- збалансованість інтересів держави, суспільства, різних соціальних груп і людини;
- пріоритетність політичних, економічних, дипломатичних засобів у врегулюванні конфліктних ситуацій;
- своєчасність і адекватність заходів захисту держави від загроз і небезпек;

чітке розмежування повноважень та взаємодія центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у забезпеченні необхідного рівня воєнної безпеки;

демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та оборони;
використання в інтересах воєнної безпеки держави систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Основні сфери воєнної безпеки держави показані на рис. 1

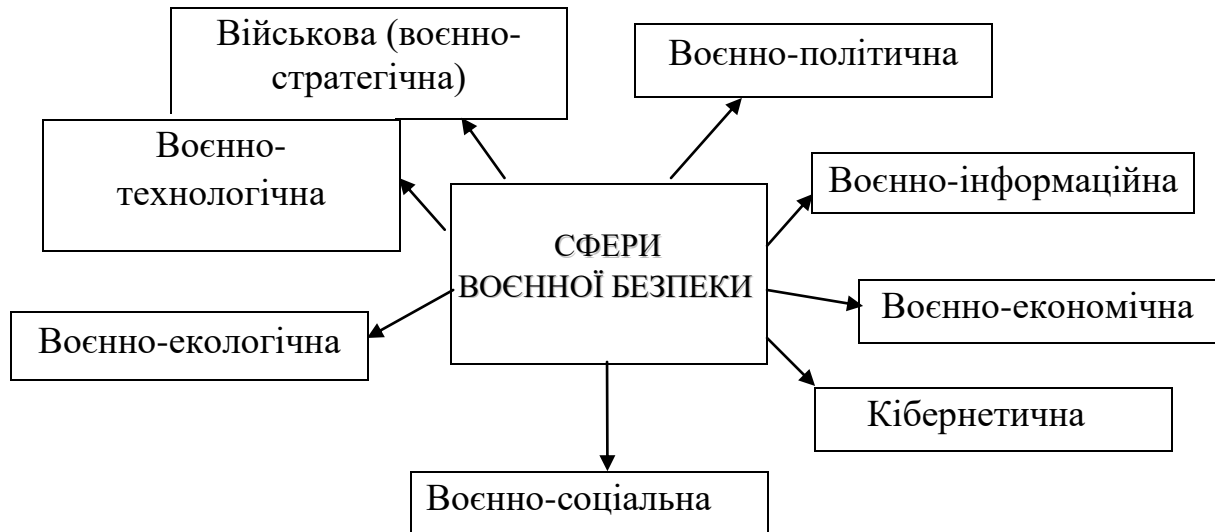

Рис. 1. Основні сфери воєнної безпеки держави

Нині в основу діяльності держави щодо забезпечення воєнної безпеки покладені три головні концепції:

Концепція запобігання, яка передбачає активну співпрацю з усіма державами світу у напрямі забезпечення стратегічної стабільності і відвертання воєнних конфліктів виключно політичними, дипломатичними та економічними методами;

Концепція стримування, за якою створюється воєнний потенціал України, здатний звести до мінімуму імовірність виникнення воєнного конфлікту за рахунок потенційної можливості завдати агресору шкоди, при якій він втрачає стимули для нападу;

Концепція відсічі можливій збройній агресії, яка передбачає можливість завдання агресору поразки і примушення його до припинення воєнних дій та відмови від своїх намірів.

Таким чином, можна вважати, що воєнна безпека досягається комплексним використанням політичного, воєнного, економічного, науково-технологічного, демографічного, ресурсного, інформаційного, морально-психологічного потенціалу країни і спрямована, насамперед, на зниження рівня воєнної небезпеки в будь-яких умовах.

Воєнна небезпека характеризує потенційну можливість будь-якої держави (коаліції держав) або військових (озброєних) формувань щодо застосування воєнної сили для вирішення політичних, економічних, територіальних, етнічних, релігійних та інших протиріч

Залежно від обставин і рівня напруженості у відносинах із деякими сусідніми державами, ступеня реалізації їх воєнно-політичних інтересів рівень небезпеки може змінюватися.

З впевненістю можна констатувати, що воєнна небезпека не зникне, доки існують конфронтаційні інтереси держав, підтримується боездатний стан збройних сил, за якого вони спроможні вести бойові дії, а також удосконалюються елементи інфраструктури, що забезпечують їх ефективне бойове застосування.

За цих умов Україна мусить формувати і проводити гнучку та зважену орієнтовану на відповідні країни зовнішню політику з урахуванням найбільш суттєвих дестабілізуючих чинників і умов, які здатні викликати загострення двосторонніх відносин.

Крім того, прорахунки у внутрішньополітичній і соціально-економічній сферах негативно впливають на геополітичні умови, в яких зараз перебуває Україна. Це вказує на те, що рівень воєнної небезпеки залежить також і від внутрішньої стабільності України. Саме цей чинник висувається зараз на перший план. Дійсно, сьогодні небезпека держави визначається реальним економічним потенціалом країни, в тому числі рівнем розвитку інфраструктури.

Тому, перш за все, необхідно зміцнювати внутрішню стабільність у країні, знімати гостроту політичних, етнічних і щільно з ними пов'язаних міжконфесійних протиріч. В Україні зараз немає реальних шансів мати єдину церкву, однак умови, які ведуть до духовного об'єднання суспільства, існують і можуть розвиватися на основі ідеології державного патріотизму. В цьому разі, якщо не знімуться, то будуть послаблені гострі проблеми регіонів, знизиться напруженість політичної боротьби й активність сепаратистських рухів. Україні вдасться уникнути соціального вибуху і сконцентрувати зусилля на відродженні економіки, забезпечити кращу долю для свого народу.

Безпосередньо залежать від ступеня розв'язання згаданих проблем територіально-прикордонні суперечки, які часто стають детонаторами збройних конфліктів і локальних воєн. Тому поспішні і не завжди продумані дії уряду, необережні, а іноді й безвідповідальні висловлювання і заяви політиків викликають побоювання національних меншин, які проживають у районах, адміністративні (державні) кордони яких не збігаються з етнічними, за свою долю. З іншого боку, можна спостерігати непродумані вибухонебезпечні дії лідерів національних меншин, які можуть створювати загрозу стабільності і територіальній цілісності держави. Етнічні конфлікти в одній з країн Центральної Європи можуть викликати незворотний процес, що занадто дорого коштуватиме всій Європі.

У зв'язку з цим Україна повинна більш уважно ставитися до особливостей і проблем національних меншин і регіонів, в яких вони проживають, в теоретичному і практичному плані переглянути ставлення до доведеного до абсурду і стимулюючого сепаратизм права націй на самовизначення.

Слід пам'ятати, що внутрішня неврегульованість, внутрішня конфронтація можуть бути використані як привід для втручання ззовні.

З іншого боку, якщо Україна не приділить своєчасної і належної уваги й не включиться в процес входження у системи колективної безпеки в Європі, то, як свідчить світовий досвід, самотійно протистояти можливій агресії з боку деяких сусідніх держав вона буде не в змозі, навіть при значному посиленні бойового потенціалу, що мало ймовірно. Розраховувати ж на захист з боку блоку НАТО, Ради безпеки ООН, ЄС і ОБСЄ, як свідчать події останнього часу, поки що не доводиться. Ці організації, як водиться, не здатні попередити або оперативно

розв'язати воєнні конфлікти, які їх не стосуються.

Ознаками зростання воєнної небезпеки для України з боку інших країн (групи країн) можуть бути:

нарощування поблизу кордонів України угруповань військ (сил), які порушують співвідношення сил, що склалося;

воєнно-політична нестабільність та конфлікти в сусідніх країнах;

ведення недружньої пропаганди, розпалювання міжнаціональних протиріч, підтримка сепаратистських рухів;

висунення територіальних претензій;

створення спрямованих проти України воєнно-політичних коаліцій, бандитських воєнізованих формувань;

безпосередня підготовка до війни та інші дії, спрямовані на посягання на державний суверенітет та порушення її територіальної цілісності.

В цілому ознаки, що підтверджують наявність воєнної небезпеки, мають більш різнобічний характер і проявляються у різних сферах взаємовідносин між державами (економічній, воєнно-політичній, релігійній та ін.).

Напрямами стабілізації воєнно-політичної обстановки у регіоні можуть бути:

відмова від розгляду будь-якої держави як противника;

прагнення до власної стабільності;

відмова від глобальних національних інтересів, що потребують захисту воєнною силою;

гарантоване виконання всіх міжнародних договорів і угод у сфері безпеки;

розв'язання конфліктних ситуацій політичними, економічними, дипломатичними, правовими засобами;

дотримання існуючих угод щодо обмежень на звичайне озброєння;

співробітництво в політичній, економічній і воєнній сферах на субрегіональному, регіональному і глобальному рівнях;

побудова добросусідських відносин із сусідніми країнами;

розгляд Збройних Сил як елемента системи національної безпеки, а ЄС як структури європейської і світової системи безпеки;

надання своїх військових формувань для проведення миротворчих операцій за мандатом ООН, ОБСЄ та інших організацій з безпеки.

Безумовно, в основу цих взаємовідносин мають покладатися свої національні інтереси і, насамперед, у воєнній сфері.

Воєнна загроза – це наміри та дії щодо безпосередньої підготовки до застосування воєнної сили для досягнення воєнно-політичних цілей.

Безпосередня воєнна загроза – це пред'явлення ультимативних вимог і фактичне завершення підготовки до початку воєнних дій.

Національні інтереси у сфері воєнної безпеки – це збалансована інтегрована система життєво важливих матеріальних, духовних і інтелектуальних цінностей та потреб людини, суспільства, держави та її сектору безпеки і оборони, реалізація яких підвищує гарантії захисту країни від воєнних загроз і агресій та інших посягань із застосуванням воєнної сили.

На цей час життєво важливими національними інтересами України у

воєнній сфері можна вважати такі:

- відбиття збройної агресії РФ проти України;
- розбудова сектору безпеки і оборони;;
- підтримка високої боєздатності військових формувань;
- забезпечення мобілізаційних ресурсів і резервів;
- розвиток вітчизняної воєнної науки;
- створення цілісної системи забезпечення воєнної безпеки.

Відомо, що реалізація національних інтересів у воєнній сфері здійснюється в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек.

Перелік найнебезпечніших загроз і небезпек життєво важливим національним інтересам України у воєнній сфері наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Перелік найнебезпечніших загроз і небезпек життєво важливим національним інтересам України у воєнній сфері

№ інтересу	Зміст інтересу	№ загрози	Зміст загроз і небезпек
I	Стабілізація воєнно-політичної обстановки в Центральній Європі та недопущення воєнних конфліктів	1	Збройна агресія РФ проти України
		2	Тероризм та інші спроби втручання у внутрішні справи України
		3	Нестабільність воєнно-політичної обстановки навколо України
		4	Активізація сепаратистських сил і підтримка їх ззовні
		5	Заяви та акції, що дискредитують внутрішню і зовнішню політику України
		6	Войовничість політичного керівництва сусідніх країн
		7	Загострення міжетнічних і міжконфесійних протиріч
		8	Прагнення до домінування в регіоні деяких держав
		9	Зацікавленість у встановленні контролю за стратегічними об'єктами, сировинними ресурсами і комунікаціями України
		10	Нестабільність соціально-політичної обстановки в деяких країнах Центральної Європи
		11	Створення та існування незаконних воєнізованих формувань
II	Розбудова Сектору безпеки і оборони	13	Відсутність визначеної воєнної та воєнно-технічної політики, концепції воєнного будівництва
		14	Проведення необґрунтованих реформ
		15	Безсистемне визначення кількісного складу сектору безпеки і оборони
		16	Відтік із сектору безпеки і оборони молодших офіцерів
		17	Неврахування реальних економічних можливостей держави і геополітичних умов, що складаються
III	Підтримка боєздатності формувань Сектору	18	Зменшення витрат на оборону
		19	Зниження рівня технічного та матеріального забезпечення з'єднань і частин
		20	Втрата престижності воєнної служби і зниження морально-

	безпеки оборони	і		психологічного рівня особового складу
			21	Зниження рівня військової дисципліни
			22	Старіння та вихід з ладу озброєння та військової техніки
			23	Зниження можливостей підтримки необхідного рівня бойової підготовки військ
			24	Руйнування оборонно-промислового комплексу
			25	Розрив кооперативних зв'язків у сфері виробництва озброєння і військової техніки (ОВТ)
			26	Погіршення демографічної ситуації
IV	Забезпечення мобілізаційних ресурсів запасів	і	27	Відсутність нормативно-правової бази мобілізаційного розгортання держави та її сектору безпеки і оборони
			28	Недостатній рівень ефективності системи мобілізаційного розгортання держави та її сектору безпеки і оборони
			29	Поглиблення дисбалансу між мобілізаційними потребами і наявними можливостями
			30	Падіння рівня підготовки мобілізаційних резервів
V	Розвиток вітчизняної воєнної науки		31	Втрата наукового потенціалу у воєнній сфері
			32	Зниження вимог до воєнної науки
			33	Послаблення уваги до розвитку сучасного воєнного мистецтва
			34	Відсутність комплексних наукових робіт з удосконалення спільного застосування військових формувань різних міністерств і відомств
			35	Відставання в розробленні критичних технологій та технологій подвійного призначення
			36	Втрата контролю за системою підготовки наукових кадрів
VI	Створення системи забезпечення воєнної безпеки		37	Відсутність єдиної політики та стратегії воєнної безпеки
			38	Неврегульованість системи забезпечення воєнної безпеки законами
			39	Недосконале законодавче, організаційне, інформаційне та наукове забезпечення спільного бойового застосування формувань сектору безпеки і оборони
			40	Відсутність національної єдиної системи автоматизованого управління військами, зброєю, технічними засобами

Слід зазначити, що у воєнній безпеці, крім загроз і небезпек національним інтересам, існують також і специфічні воєнні загрози державі.

Воєнна загроза – це визначений рівень воєнної небезпеки, який настає внаслідок офіційного висунення агресивною стороною погроз, пов'язаних із застосуванням воєнної сили.

Безпосередня воєнна загроза – це визначений рівень подальшого загострення воєнної загрози (відповідно воєнної небезпеки) у напрямі висунення ультимативних вимог і фактичного завершення приготування до початку воєнних дій.

Характер взаємозалежності рівня воєнної небезпеки і воєнних загроз показаний на рис. 2.

З початком воєнних дій стан безпосередньої воєнної загрози змінюється на стан війни (воєнного конфлікту).

Рівень ВНБ

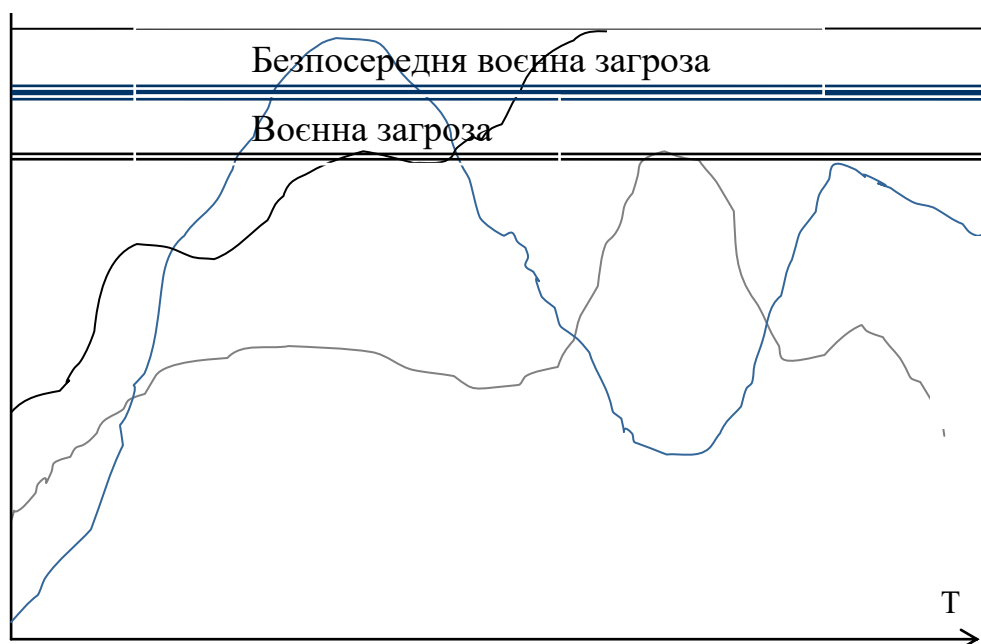

Рис. 2. Характер взаємозалежності рівня воєнної небезпеки

2. Основні концепції та принципи забезпечення воєнної безпеки України.

Стан середовища воєнної безпеки – характеристика умов та чинників, у яких реалізуються національні інтереси у воєнній сфері. Під час оцінювання стану середовища воєнної безпеки потрібно визначати життєво важливі національні інтереси у воєнній сфері та їх пріоритетність, а також рівень небезпеки загроз, які заважають їх реалізації.

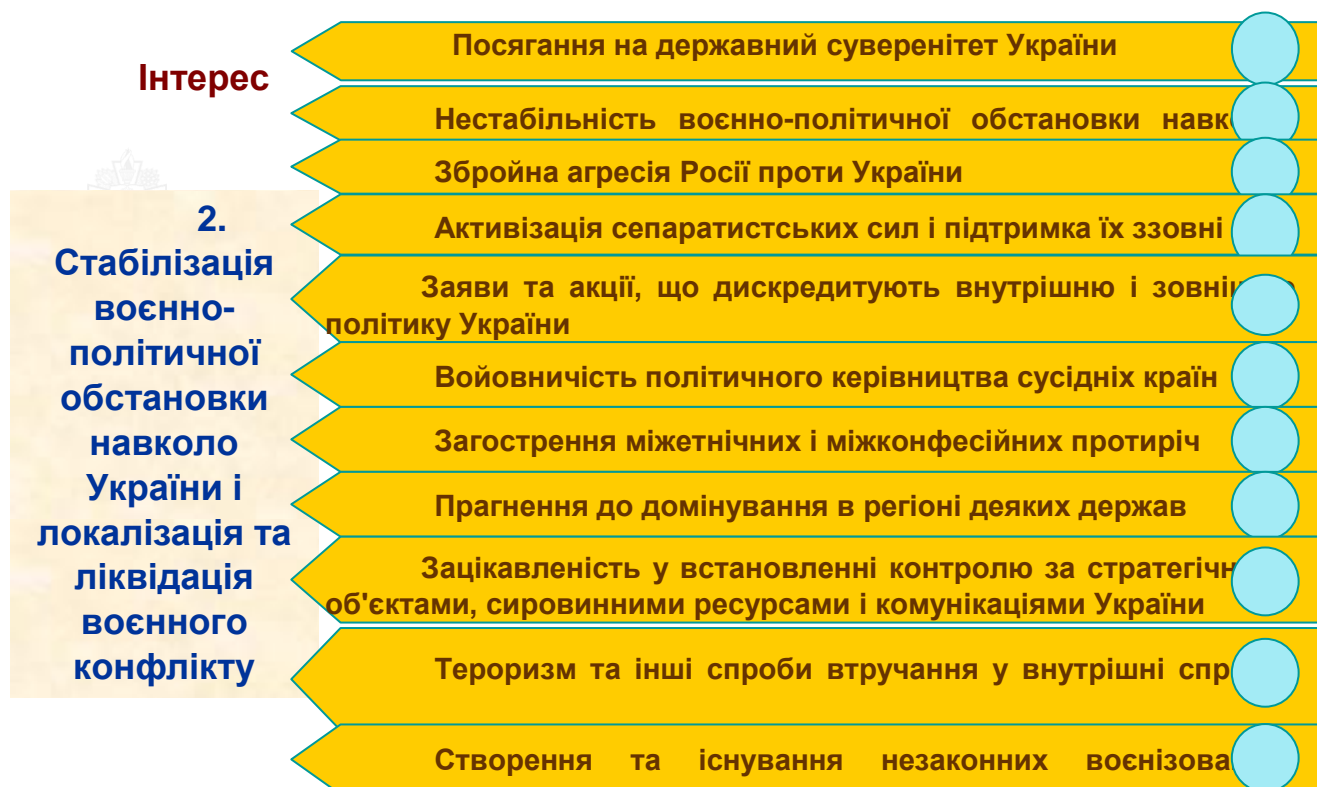
Національні інтереси у сфері воєнної безпеки – збалансована інтегрована система життєво важливих матеріальних, духовних й інтелектуальних цінностей і потреб людини, суспільства, держави та її сектору безпеки і оборони, реалізація яких підвищує гарантії захисту країни від воєнних загроз, агресій та інших посягань із застосуванням військової сили.

На цей час життєво важливими національними інтересами України у воєнній сфері можна вважати такі:

- відновлення територіальної цілісності України;
 - стабілізація воєнно-політичної обстановки навколо України і врегулювання воєнних конфліктів;
 - розбудова сектору безпеки і оборони;
 - підтримка високої боєздатності військових формувань;
 - забезпечення країни мобілізаційними ресурсами і резервами;
 - розвиток вітчизняної воєнної науки;
 - розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу;
 - створення цілісної системи забезпечення воєнної безпеки.
- Відомо, що реалізація національних інтересів у воєнній сфері здійснюється в

умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек.

Стан воєнної безпеки держави це характеристика умов та чинників, в яких реалізуються національні інтереси країни у воєнній сфері

Рівень воєнної безпеки – інтегральний показник ступеня реалізації національних інтересів у сфері воєнної безпеки

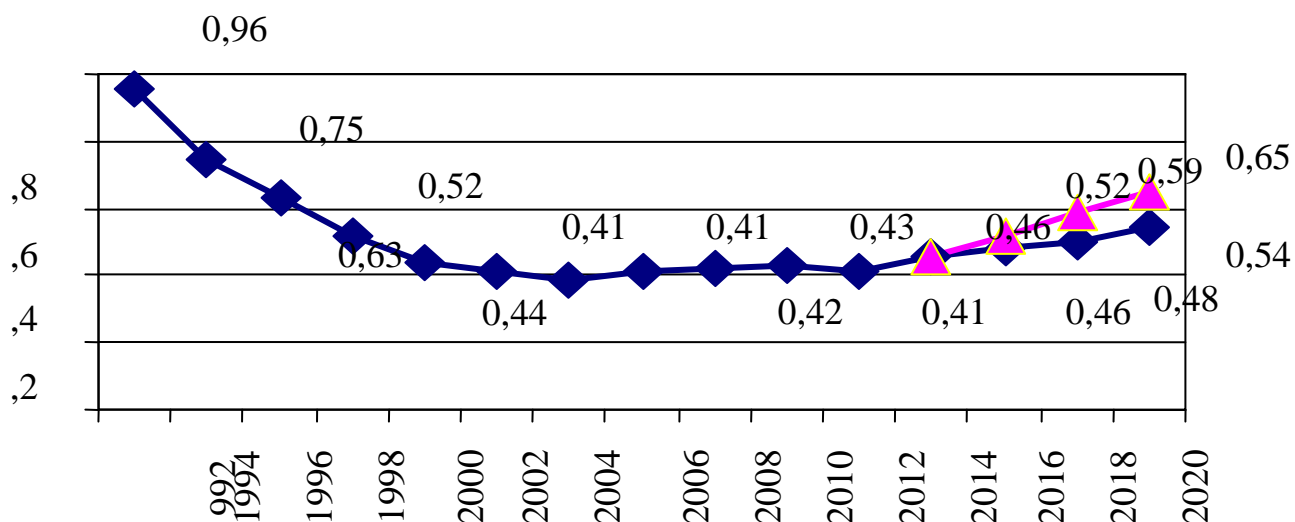

Рис. 2.14. Тенденції зміни рівня воєнної безпеки в часі:

 – рівень ВБ;
 – рівень ВБ (пропозиція)

Важливим шляхом ефективного забезпечення воєнної безпеки, безумовно, є затвердження Стратегії воєнної безпеки України.

Стратегія воєнної безпеки – це визначенні та затверджені напрями реалізації воєнної політики щодо забезпечення всеохоплюючої оборони України на засадах стримування, стійкості та взаємодії.

Стратегія воєнної безпеки є директивним документом. Вона ґрунтується на об'єктивних закономірностях розвитку суспільства, досягненнях стабільності воєно-політичної обстановки у регіоні, світі, ефективності універсальних та регіональних систем безпеки і визначає мету та завдання системи забезпечення воєнної безпеки, напрями їх розв'язання. Стратегія воєнної безпеки – відносно постійна складова воєнної політики, тому що її стратегічні цілі визначаються на певний історичний період і суттєво впливають на процеси, що відбуваються в суспільстві.

Висновки.

Для підвищення рівня воєнної безпеки України доцільно вирішити такі основні важливі завдання:

- уточнити воєнну політику і воєнну ідеологію України;
- якісно перетворити й оснастити сектор безпеки і оборони України;
- створити інтегровану систему управління військовими формуваннями країни, цілісний механізм прийняття рішень у галузі її воєнної безпеки;
- створити ефективні системи підготовки країни до оборони;
- здійснити оперативне обладнання території країни і розвивати воєнну інфраструктуру у нових геополітичних умовах;
- адаптувати мобілізаційну підготовку країни до умов існуючої воєно-політичної обстановки та нового економічного устрою;
- створити єдину систему воєнно-наукових організацій і закладів оборонного

призначення;

удосконалити систему підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони;
розробити та втілити новітні інформаційні технології у практику військ;
здійснити рішучу перебудову системи соціального захисту
військовослужбовців, членів їх сімей, працівників оборонної сфери держави.